

A 'szent ember' fogalmának vizsgálata a katolicizmus és a gaudīya vaiṣṇavizmus tükrében

Németh Dávid

„A szentek életükben szövik a fehér ruhát,
ami az örökkévalóság öltözéke”¹

Bevezetés

A szentség kérdése a mai profán világban talán égetőbb, mint bármikor. A fogalmat azonban fontos pontosabban meghatározni. Világossá kell tenni, hogy mire is van szükség napjainkban ahhoz, hogy az ember visszatérjen azon életvitelhez, amely felemeli őt az érzékek birodalmának színteréről. Kétségtelen, hogy ennek a feladatnak nem csak a nyugati ember deszakralizált világában van létjogosultsága, tekintve, hogy a fogyasztói szemlélet a keleti társadalmakat is mind jobban maga alá gyűri. Ebben a folyamatban az ember mindennapjai során elveszti azt a középpontját, ahonnan kiindulva és ahová visszatérve megmérheti emberi fejlődésének vagy degradációjának mértékét.²

A mai vallásos ember is igényli a szentség közelségét, csakúgy, mint az *archaikus* ember, aki „arra törekedett, hogy a szentben vagy a megszentelt tárgyak közelében éljen.”³ Ugyanakkor mennyivel nagyobb lehet a vallásos ember igénye arra, hogy ne csak szent helyek és tárgyak közelében legyen – mint amilyen az Istenhez 'ajtót nyitó' templom vagy egy körmenetben végighordozott ereklye – , hanem hogy a szentség emberi formában is testet öltjön. Azonban ahhoz, hogy ez felismerhető legyen, értelmezni kell a fogalmat, világossá tenni a „szent ember” mibenlétét.

E témakör tanulmányozása során felmerül egy kérdés: mennyiben lehet megközelíteni a vizsgálat tárgyát az objektivitás, az egyetemes értelmezés mértékével? Vagyis a különféle gyökerű vallások által számon tartott szent embereknek megtalálhatjuk-e vizsgálatunk során az archetípusát, azt a közös nevezőt, amely módot ad a fogalom objektív meghatározására? Az olyan jelzők, mint 'jámbor', 'békés', 'aszketikus', 'kegyes', 'erőszakmentes', 'vezeklő' stb. maradéktalanul tükrözik-e a szent ember lényegét, elegendők-e a definícióhoz?

Vizsgálatunk során az egyik szempont a szentté válás módja lehet. A kereszténységnek ebben az esetben csak a katolikus vonulata érintett, ahol a szentek tisztelete a mai napig megengedett. Itt nyomon követhető a szentek tisztelete, a szentté avatás módja, amely intézményesítette a 'szent ember' fogalmát. Mivel azonban a hinduizmusban⁴ nem létezik egy központi intézmény, amely hivatalos eljárás keretében valakit szentté avat, így merőben más

¹ Hertzberg, A.: A zsidó vallás üzenete a természetről. In: *Assisi Nyilatkozatok*. 1986.

² Garadnay 2004: 151.

³ Eliade 1996: 8.

⁴ Az ősi indiai vallások gyűjtőfogalma, melyek elsősorban Śiva, Viṣṇu, Brahmā, Śakti, továbbá számtalan félisten imádatára épülnek.

megközelítésből kell vizsgálni a hindu hagyomány szentjeit.

Ha a kereszténységben a katolikus értékek mentén haladunk, kizárva más egyházakat, akkor – logikusan – a hinduizmus számos ága közül is ki kell egyet választani ahhoz, hogy összehasonlításokat lehessen végezni. Esetünkben ez a *gauḍīya vaiṣṇavizmus*, a Viṣṇuba vetett hit bengáli ága, amelybe A.C. Bhaktivedanta Svāmī Prabhupāda tanításán keresztül nyerhetünk betekintést.

Érdemes szem előtt tartani még a ma emberének a viszonyát is példaképeihez. Ez segítheti annak megértését, hogy milyen közegben próbáljuk meg a szent ember fogalmát, annak értékeit elhelyezni. Lényeges lehet annak a kérdésnek a felvetése is, hogy milyen attitűd fogadható el egymás szentjeinek tekintetében?

I. A 'SZENT' SZÓ EREDETE ÉS JELENTÉSE A KERESZTÉNYSÉGBEN ÉS A VAISṂAVIZMUSBAN

I. 1. A latin 'sanctus' megjelölés

A 'szent' szó eredetileg annyit jelent: 'Isten sajátja'. Szent az, ami Istennek a tulajdona; a latinban 'sanctus'. A maga isteni tökéletességében egyedül Isten szent. Egy ember 'szentsége' az isteni szentségnek csak visszfénye. „Csak mint Krisztus utánzóját nevezhetünk egy embert szentnek. Férfiak és nők, különböző korszakokban, különböző feltételek mellett kísérelték meg, hogy Jézust utánozzák.”⁵ Tehát katolikus

⁵ Rudolf Otto méltán híres és e témakörben meghatározó írását, *A szent* című művét kizárólag megközelítésbeli szempontok miatt nem említem cikkemben.

⁶ Ziegert 1988: 157.

szemszögből a szent ember utánzó, egy viselkedési mintát – az Isten fiának mondott Jézusét – követi. Az idézet sarokpontja az, hogy Jézus utánzását jelöli meg a szentté válás folyamataként. Így a katolikus szemlélet két dolgot sugall. Az egyik, hogy Isten fiát, aki Jézus, Isten saját önvalójának kell tekinteni, mintegy önmaga megtestesülésének a Földön. Tehát Ő maga az, aki a szentté válás folyamatának mikéntjét közvetíti az emberiség felé. Ahogy maga Jézus is mondja: „*Én és az Atya egy vagyunk.*”⁷ A katolikus szemlélet másik sajátja, hogy ezáltal egyetlen kizárólagos utat jelöl meg a szentté válás folyamatában, a krisztusi életmód követését.

A *Magyar Értelmező Kéziszótár* elsőként így határozza meg a 'szent' fogalmát: „*Vallási szempontból tökéletesnek tekintett, halála után a kat., ill. a gör. kel. egyháztól ilyennek nyilvánított (röv.: szt. v. Szt.) ~ Ferenc; ~ té avat: egyházilag hiv. ilyennek nyilvánít*”⁸ Csak a második értelmezésben tágítja a szó jelentését: „*Igen vallásos, nagyon jámbor*” személyként aposztrofálja. Tehát már megengedőbb a tekintetben, hogy nem köti a keresztény egyházhoz, hanem csak általánosságban a valláshoz a 'szent' fogalmát.

I.2. A *sādhū* fogalma a *vaiṣṇavizmusban*

A *sādhū* a tökéletesség felé haladás egy magas fokozata a *vaiṣṇavizmusban*. A szanszkritban a *sādhū* szó hasonlít leginkább a latin 'sanctus'-ra és a legtöbb fordításban 'szent'-nek is fordítják azt.⁹ Prabhupāda sokszor 'jó'-nak, 'nagyon jó'-nak, avagy 'teljesen jó'-nak fordítja angolra,

⁷ Károli 1949: János 10, 30.

⁸ Juhász 1992: 1272.

⁹ Tóth 2001: 30.

illetve az ő szövegét fordító pedig magyarra.¹⁰ Azért lehetséges ez, mert a *sādhū* melléknévként 'helyes, egyenes, jó' jelentéssel is bír.¹¹ A *sādhū* szó gyöke a $\sqrt{sādh}$ -, amelyből a 'teljesít' igét is képezi a szanszkrit nyelv. Ez eszünkbe juttathatja, hogy egyedül Isten tekinthető teljesnek. Ennek ellenére túlzás lenne kijelenteni, hogy a szanszkrit *sādhū* megjelölést közvetlenül össze lehet kapcsolni Isten fogalmával, hiszen a hinduizmusnak akadnak olyan ágai is, amelyek nem ismernek el legfőbbnek egy személyes Istent.

II. A LÉLEK VÁGYA A KÖVETÉSRE

II. 1. A vallásos ember

„Valláson, mint a kultúrán, az emberek a történelem során nagyon sok mindent értettek: »Annak ellenére, hogy a vallási jelenségeket mind a közgondolkodás, mind a szaktudományok egyértelműen körül tudják határolni, a köznyelvben több vallásdefiníció él, és a különböző tudományok is különféle vallásmeghatározásokkal dolgoznak. Az átfogó és egységes definíció megfogalmazását a vallás és a vallási jelenségek rendkívüli formagazdagsága is nehezíti, illetve az a magától értetődő igény, hogy a meghatározás minden korra, minden társadalomra, minden kultúrára és minden vallási hagyományra alkalmazható legyen.«¹² Tehát a vallás fogalmának meghatározása nem könnyű feladat, hiszen a definíciók mindig tükrözték az adott kor világnézetét is. Én egy tág – számomra legelfo-

gadhatóbb – értéksemleges meghatározást szeretnék alkalmazni: „A vallás az emberi létezés egyik módja, amely a (már át nem léphető s ebben az értelemben végső) értelemadó alap-hoz való viszonyból fakad, mely értelemadó alap minden tekintetben megalapozó és értelmet adó, a létezőt tehát a maga egészében s minden léterületén érinti.”¹³

A szenteket illetően ez az értelemadó alap Isten, aki minden vonatkozásban meghatározza a létet. Azonban minden ember keresi a maga értelemadó alapját. Előfordulhat, hogy nem vagyunk tudatában saját vallásosságunknak, ezért – akár a félelmeink miatt, akár az ósállapothoz visszatérni szándékozó tudattalan vágyunkban – folyton keressük vallásunk mibenlétét, imádatunk tárgyát. Abban az esetben, ha neveltetésünk vallásos, ezt Istenben leljük meg. Nézetem szerint azonban ennek a belső készítésnek lehet egy olyan következménye is, hogy a személyiség ugyan elzárkózik a konkrét vallásosságtól, azonban készítését transzformálja, és számtalan más dologban leli meg (vagy véli meglesni) áhítatának tárgyát.

II. 1. 1. 'Spirituális szabadgyökök'

A 'szabadgyökök' meghatározása a biológiában a következő: „[...] páratlan elektront tartalmazó molekulák, amelyeket szabadgyököknek nevezünk, rendkívül labilisak, reaktívak és a páros állapot visszaállítására törekednek. E célból más molekulákkal gyorsan és előszeretettel lépnek kapcsolatba”.¹⁴ A nyugati civilizáció emberét általában nem arra nevelelik – sem a szülei, sem a társadalom –, hogy

¹⁰ *Śrīmad Bhāgavatam* (továbbiakban: *Bhāg.*) 3.5.18.

¹¹ Tóth 2001: 30.

¹² Tomka 1986: 737.

¹³ Merényi 1998: 5.

¹⁴ Szabó Cs. 2005:1.

tudatosodjon a vallás és az Isten iránti vágya felől (amelyre pedig a belső készítés – mint fent említettem – mindenben benne lakozik). Emiatt a spirituális 'szabadgyökei' elvadult vágyakkal ácsingóznak az istenhitet helyettesítő kapcsolódásra. Ahogyan ezek a páratlan számú elektront tartalmazó molekulák törekednek a mielőbbi kapcsolódásra, az emberek nagy része ugyanúgy sóvárog a megfelelő spirituális objektum után; kapcsolódni szeretne, ezért magányát bármilyen alkalmasnak tűnő elemmel feledtetni igyekszik. E kapcsolódások ereje egyénekenként és alkalmanként eltérő lehet. A sport, a zene, a művészetek, a filmek világa, a világháló virtuális valósága mind olyan területek, ahol az ember rátalál ezen objektumokra. A többség életében azonban a szerelem érzése és az annak révén kialakuló kapcsolódás a legmeghatározóbb. A szerelem – akár isteni irányultságú, akár emberi – következménye azonos: az érzelem tárgya szentté válik az imádó szemében; hiszen az ember számára a földi szerelem az Isten iránti odaadó szeretet tudattalan hasonmása. A szeretett lény megtestesültsége sokkal közelebb áll az anyagi világ emberéhez, mint az Isten, aki láthatatlan. Vagyis, a hamis ego elfeledteti Istent,¹⁵ ám helyette felkínál egy lehetőséget, amelyben meglegelhetjük imádatunk tárgyát, és mi magunk is az imádat tárgyává – mintegy 'istenné' – válhatunk. „A hamis ego legfőbb jellemzője az istentagadás” – állapítja meg a szentírás.¹⁶

A bennünk folyton munkálkodó Felsőlélek azt sugallja a léleknek, hogy keresse meg igazi párját, akivel egyesülve, minden más irányú kötődést elpusztítva, visszatérhet Istenhez,

¹⁵ „A hamis ego nem más, mint amikor valaki a testét önmagának tekinti.” *Bhagavad-gītā* (továbbiakban: *Bhg.*) 13. 8-12. m.

¹⁶ *Bhāg.* 3. 5. 31. m.

akitől elszakadt. A földi szerelem, melyet a hamis ego kínál, mintegy torz tükre, tökéletlen mása az Isten iránti rajongás eredendő érzésének. A hamis ego sikere abban rejlik, hogy az anyagi világban érinthetővé, testközelié válik a szerelem alanya, míg Isten elvont fogalom marad a legtöbb ember számára. Így a lélek választása az anyagi világban – a hamis ego hatására – egy testet öltött személyre esik.

II. 1. 2. A média alakította sztárkultusz

Ha valakiben a fent említett kétféle szeretetviszony közül egyik sem alakul ki, akkor imádatával olyan személyek felé fordul, akik valamilyen teljesítményük miatt (vagy csupán a média hatalmas befolyása révén a figyelem középpontjába kerülve) messze az átlagember fölé emelkedtek. Ők a sztárok. Vizsgáljuk meg most közelebbről, mi az oka annak, hogy korunkban a szentek követése és tisztelete háttérbe szorult a sztárokkal szemben.

Kutatásaim során a következő meghirdetett kurzusra bukkantam: *'Sztárkultusz. A fogyasztói társadalom vallása.'* A Szegedi Tudományegyetem hirdette meg a 2006/2007. tanév tavaszi félévére, a következő tematikával: „A kurzus célja, hogy önálló gyűjtés és a kapcsolódó irodalom alapján áttekintést kapjunk a napjainkban létező valláspótlékról (*new age, ufo-kultusz, keleti kultuszok, civil vallásosság, sztárkultusz, boszorkánykultusz [...]*stb.)”¹⁷

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a néprajz- és kulturális antropológia szak írt ki doktori képzési témát „*Sztárkultusz, népi vallásosság (?) a fogyasztói civilizáció korá-*

¹⁷ <http://vista.cc.u-szeged.hu/tanrend/2006-2007-2,2009.04.04.>

ban” címmel 2008-ban.¹⁸ Ezen kiírások témái megerősítik azt, hogy a szentek és a sztárok kultuszát, ha csak érintőlegesen is, de nem alaptalan párhuzamba állítani, ahogy tette ezt például Hankiss Elemér: „*Elvis Presley szenté-lye, Graceland már rendszeres zarándoklatok szent helye. És az is elgondolkodtató, hogy ma már akkora kereskedés folyik személyes tárgyakkal, úgymond mágikus erővel rendelkező emléktárgyaikkal, mint annak idején a mártírok maradványaival [...]*”¹⁹

Van, aki ennek a folyamatnak a kezdetét a múlt század elejére, egészen pontosan 1910. március 12-re datálja. A *The Moving Pictures World* című filmes magazinban egy, a sztárkultusz kialakulásában alapvető jelentőségűnek ítélt cikk látott napvilágot: ebben jelent meg ugyanis első alkalommal nyilvánosan egy színész neve; egészen addig csak az általuk alakított szerepek nevéin ismerte a színészeket a közönség. Ám Hollywood hamar rádöbbsent arra, hogy milyen lehetőségek rejlenek a sztárkultusz kiépítésében.²⁰ Habár ez a folyamat a filmgyártás területén kezdődött, azonban hamarosan a zene és a sport is átvette a sztárpar elemeit. Ennek a kultusznak a legviszásabb jelensége az lett, amikor az addig napként ragyogó Jézust csillaggá degradálták, kora legnagyobb sztárjaként aposztrofálva. Hemrik László egy cikkében Jézus Krisztust a görög-zsidó-keresztény alapokra épült nyugati kultúra legnagyobb sztárjaként említi, állítását A. L. Webber: *Jézus Krisztus szupersztár* című rockoperájával támasztva alá.²¹

II. 2. Az egyház egyeduralmának alkonya

Mi játszhatott közre a fenti folyamat lendületes kialakulásában? Megtudhatjuk, ha szemügyre vesszük, hogy Európát mikor érte el az a 'szürkeület', amelyet paradox módon a felvilágosodás korának nevezünk a mai napig.²² „*Ernst Troeltsch német teológus és filozófus úgy definiálta a felvilágosodást, mint [...] az európai kultúra és történelem tulajdonképpeni modern korszakának kezdetét és alapját, mely lezárta az addig uralkodó egyházi és teológiai meghatározottságú kultúra korszakát.*”²³

PH. Holbachnak 1770-ben látott napvilágot szellemesnek mondott, ma is elevenen ható valóságkritikai műve, a *Szentek képtára*.²⁴ Mivel az alakuló polgári társadalom alapnézetei a hasznosság – és elsősorban a kézzelfogható anyagi hasznosság – követelményére épültek, ezért a materialista szemléletű Holbach és követői így vélekedtek a szentekről: „*Vademberek módjára, kietlen sivatagokban vagy kolostorok homályában tengették életüket, s azzal áltatták magukat, hogy ha a föld számára teljesen haszontalanná válnak, akkor megérdemlik a mennyek országát.*”²⁵

Amikor a felvilágosodás Franciaországban elérte tetőfokát és forradalomban csúcsodott ki, szellemisége visszakanyarodott az első keresztényüldözések korába: feloszlatta a szerzetesrendeket, és apácáit, papjait tömlöcbe és hóhérkézre juttatta. „*Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés az Alkotmány előszavában kimondta: »A törvény nem ismeri el sem a szerzetesi fogadalmat, se bármiféle más elkö-*

¹⁸ <http://www.doktori.hu/>, 2009. 04. 04.

¹⁹ Hankiss 2002: 105.

²⁰ <http://www.helloinfo.hu/>, 2009.04.05.

²¹ Sulinet: *Sztárkultusz Elvístől a Big Brotherig*, 2009. 04. 05.

²² Harenberg 1993: 602.

²³ Harenberg 1993: 602.

²⁴ Holbach 1966.

²⁵ Holbach 1966: 12.

telezettséget, mely ellentétben áll a természeti jogokkal, vagy az alkotmánnyal.»²⁶

Miért volt fontos e kor hangulatát megidézni pár mondat erejéig? Azért, hogy megértsük: ebben a szürkületi zónában, amikor az egyházi példaképek ideje leáldozott, lassanként szükségessé vált az emberek számára új csillagokat felmutatni, akik követendő példák lehettek a szemükben. Ez a folyamat máig is tart, és robbanásszerű terjedése a filmnek és egyéb tömegkommunikációs eszközöknek a fejlődésével vált életünk egyik meghatározó elemévé.

II. 3. A vallásos ember igénye a követendő emberi példák iránt

Miért vontam párhuzamot a mai sztárok és a szentek között? Véleményem szerint az emberi magatartás egyik sajátága a fölfelé tekintés. Az ember mindig újabb és újabb példák után kutat, hogy viselkedéséhez mintát találjon, és egyúttal igazolást is. Miért teszem azt, amit teszek, miért beszélek úgy, ahogy beszélek, stb. Ha mindezekre megnyugtató választ tudunk adni magunknak és másoknak, akkor kialakult már egyfajta identitásunk, amely a biztonság képzetét kelti bennünk. Egy sikeresnek tartott élet utánzása esetleg eljuttathat bennünket is az áhított célhoz, amely igen sokféle lehet. Az igazán elszánt vallásos embert az különbözteti meg attól, akitől távol áll az Istenbe vetett hit világa, hogy célja túlmutat a földi lét határain. Ugyanakkor közös bennük az, hogy éppúgy szüksége van emberi példákra, ahogy annak, aki szerint a végállomás a földi lét, és céljai anyagi javakban öltenek testet. Ezen emberi tu-

lajdonságokról Holbach így ír: „A Föld minden népe nagy tiszteletet tanúsított azon emberek iránt, akiknek bizonyos hasznos találmányokat köszönhettek; a többi balandóhoz képest felsőbbrendű lényeknek, az ég kegyeltjeinek, olyan személyeknek tekintették őket, akik részesei az isteni szikrának. A tömeg az isteneknek tulajdonít minden ismeretlen vagy rendkívüli hatást; ugyanígy a tömeg számára a rendkívüli emberek is isteni lények.”²⁷

II. 3. 1. A katolikus szentekhez való viszonyról

A katolikus hívők általában fontosnak tartják, hogy a vallás, amely szabályokat, előírásokat és tiltásokat tartalmaz, bizonyíthatóan élhető is legyen. „A mai katolikus nagyon igényli a megélt kereszténységet. Számára a legértékesebb „biblia” a kereszténységüket élő keresztények. Ezért egyre jobban érti és értékeli a szentek jól megírt életrajzát. Istent nemcsak a mennyben és a tabernákulumban keresi, hanem az emberekben is, és mindenekelőtt bennük. [...] Ez a mai vallásos emberek vágyódása: Az istenit földi alakban akarják látni, a megélt életszentséget keresik.”²⁸ A vallás élhetőségével megvalósulnak a lelki fejlődés kívánalmái, s ezáltal közelebb kerül a cél, vagyis Isten maga.

Hogy mennyire élhető egy vallás, annak bizonyíthatósága sarkalatos kérdés. Leginkább egy olyan személy közelsége igazolhatja ezt, aki hitelesen éli is, amit vall, illetve hirdet. Holbach igen kritikusan szemléli a katolikus egyház azon bizonyítékait, amelyek alapján valakit szentté nyilvánítanak. Művében megkérdőjelezi

²⁶ Pierre 1995: 30.

²⁷ Holbach 1966: 6.

²⁸ Nailis 1974: 6-7.

számtalan szentnek mondott, vagy azzá avatott személynek nemcsak a szentségét, de éppelméjűségét és jóindulatát is.²⁹ Másrészt úgy látja, hogy a szenteket a keresztények „bennfentes udvaroncoknak” és „közbenjáróknak” tekintik a legfőbb lénynél. Szükségszerűségüket abban látja, hogy Isten egy „felhők övezte lény”, és az alattvalók számára megközelíthetetlen. A szentek viszont mégiscsak emberek voltak valaha, hasonlatosan a hívőhöz, aki így könnyebben talál pártfogót bennük, mint egy elképzelhetetlen felsőbb Istenben.³⁰ Holbachot az éppen kialakulóban lévő materialista szemlélet és a polgárosodás befolyásolta abba az irányba, hogy az emberben csak és kizárólag az önérdekérvényesítő törekvését lássa meg. Még ha a szentté avatottak felé való fordulás a többség esetében valóban csak önérdekből történt is, azért olykor-olykor akadtak emberek, akik bizonyos életszentségeken felbuzdulva valóban azokat óhajtották követni.

II. 3. 2. A guru követésének igénye a gaudīya-vaiṣṇavizmusban³¹

„A *Bhagavad-gītā* szerint a *sādhū* (szent ember) szó *Kṛṣṇa*-tudatú embert jelent. Lehet, hogy kívülről nézve valaki vallástalannak tűnik, ám ha teljes mértékben rendelkezik a *Kṛṣṇa*-tudatú tulajdonságokkal, akkor tudhatjuk, hogy ő egy *sādhū*.”³² Śrīla Prabhupāda szerint jelenlévővé lehet tenni a szent embert, méghozzá a megközelíthető *guru* személyében.³³

²⁹ Holbach 1966: 6.

³⁰ Holbach 1966: 7.

³¹ Viṣṇu istenbe vetett hit bengáli ága.

³² *Bhg.* 4, 8 m.

³³ Jelentése: súlyos; mester (szanszkrit). Tóth 2009: 9.

Nem véletlen, hogy a múlt század 60-as, 70-es éveiben Nyugaton oly nagy népszerűségnek örvendtek az Indiából érkezett *guruk*.³⁴ Hasonlóságot fedezhetünk fel tehát a katolikusoknak a szentek példáját követő magatartásához képest: a *gaudīya-vaiṣṇavizmus* a legfontosabb kritériumként egy *guru*, azaz lelki tanítómester irányításának az elfogadását jelöli meg.

„Fordulj egy lelki tanítómesterhez, úgy próbáld megismerni az igazságot! Tudakozódj tőle alázatosan, és szolgálj őt! Az önmegvalósult lelkek képesek tudásban részesíteni téged, mert ők már látták az igazságot.”³⁵ Már a *guru* kiválasztásának is komoly kritériumai vannak: fel kell ismerni a hiteles lelki tanítómestert, akinek a hitelessége abban áll, hogy gondolatai, beszéde és cselekedetei összhangban vannak a szentírásokkal. Ez a *gaudīya-vaiṣṇavizmus* szerint alapvető követelmény a lelki tanítómester iránt. Tehát a *Kṛṣṇa*-tudat, a *gaudīya-vaiṣṇavizmus* álláspontja szerint az, aki állandóan *Kṛṣṇa* mértékadása szerint él, szentnek tekinthető.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy az átlagember kit tart szentnek, milyen tulajdonságokat társít egy ilyen személyhez.

II. 4. Egy felmérés kapcsán...

Egy nem teljes igényű, de értékelhető felmérés³⁶ kapcsán a következő rövid elemzés született. Csaknem az összes megkérdezett látott már valamilyen szentről szóló filmet, vagy olvasott róluk. Körülbelül a felük azt állította, hogy találkozott már szent emberrel. Arra a

³⁴ Bhaktivedanta 1990: 82.

³⁵ *Bhg.* 4, 34.

³⁶ Lásd a függelékben.

kérdésre, hogy alkalmazhat-e fizikai erőszakot vagy ölhet-e egy szent, 30% arányban szintén „igen” volt a válasz. Teljes volt az egyetértés abban, hogy egy szentnek lehet családja, s nem feltétlenül szűz az illető. Az sem hagyott kétséget, hogy nem az avatási procedúrától lesz valaki szent. Toleránsnak bizonyult a megkérdezettek elsőprő többsége más vallások szentjei iránt: azokat ugyanúgy elismerésre érdemeknek tartották. Megoszlottak a vélemények körülbelül fele-fele arányban azt a két kérdést illetően, hogy a szentté válás isteni elrendelés avagy egyéni törekvés eredménye-e. Ugyanilyen arányt mutatott az, hogy csupán a viselkedése által szentté válhat-e valaki, anélkül, hogy válásos lenne. Érdekes módon, a megkérdezettek mintegy 80%-a nem tartotta elengedhetlen feltételnek a csodatévő képességet. Kicsivel még többen állították, hogy egy szent nem táplálkozik szűkösen.

II. 4. 1. Kommentár

Az erőszak és az ölés kérdésében meglepően sokan helyezkedtek megengedő álláspontra. Ezek szerint a bibliai „Ne ölj!”³⁷ parancsolatát egyelőre még a mózesi értelemben³⁸ alkalmazza a legtöbb megkérdezett, amely az állatokat eledelül szánja az embernek, azonban az emberölést szigorúan bünteti. „Aki ember-vért ont, annak vére ember által ontassék ki; mert Isten a maga képére teremté az embert.”³⁹ Erre később Máté is hivatkozik az Újszövetségben⁴⁰, amelyen a katolicizmus is alapul.

³⁷ Károli 1949: Mózes II. 20. 13.

³⁸ Károli 1949: Mózes I. 9. 3.

³⁹ Károli 1949: Mózes I. 9. 6.

⁴⁰ Károli 1949: Máté 5. 21.

Ugyancsak meglepő eredmény, hogy nem a magányosan vándorló, illetve a cellájában ülő szerzetes sztereotip képét őrzik tudatukban a megkérdezettek, hanem a családos életet is elismerik egy szent természetes közegének. Ez és a szüzesség kérdése már Rómát is többször gondolkodóba ejtette felszentelt papjaik kapcsán. (E témát a *vaišnavizmus* szemszögéből is vizsgálni fogjuk, a *sannyāsī*, azaz lemondott⁴¹ fogadalom tekintetében.) Az, hogy nem a szentté avatástól⁴² lesz valaki szent, a válaszdók számára magától értetődőnek tűnik. „Ezért a hivatalos szentté avatással szemben azt mondhatjuk, nem attól szent az ember, hogy valaki annak tartja, nevezi, úgymond szentté üti.”⁴³ – erősíti meg Rácz cikkében. Az, hogy a megkérdezettek minden további nélkül hajlandóak elismerni más egyházak szentjeit is, rácsófol arra a kirekesztési mechanizmusra, amely többnyire felfedezhető az egyházak hivatalos teológiai álláspontjában. Ugyanakkor – a sok toleráns szavazat ellenére – mégis vitatható, hogy valóban képes-e egy adott vallás híve elfogadni egy másik vallás szentjét. Könnyen elképzelhető ugyanis, hogy a válaszdók hajlamosak voltak a valóságosnál toleránsabbnak mutatkozni egy kérdőív erejéig, anélkül, hogy álláspontjukat alaposabban felülvizsgálták volna e kérdés kapcsán. Nem kizárt, hogy ebben szerepet játszhatott egy-egy rossz feltejtett kérdés is. A csodatévő képességek szükségszerűségét firtató tesztkérdésre adott válaszok túlnyomórészt negatívak, tehát az alanyok nem támasztanak ilyen típusú elvárásokat a szent személyekkel kapcsolatban. Annak ellenére sem, hogy a katolikus egyház legalább

⁴¹ *Bhg.* 8. 28. m.

⁴² Ziegert 1988: 172.

⁴³ Rácz 2007: 82.

két csodatétel dokumentálását követeli meg az avatási per során.

II. 5. A vallásos ateista

A másik kérdés, melyet nem kerülhetünk meg, hogy az, aki valamilyen vallásosnak nevezhető életet gyakorol, ám nem hisz egy felsőbb hatalom, Isten létében, eljuthat-e a szentség fokára? E kérdés jogosságát könnyen beláthatjuk, ha például a buddhizmusra gondolunk. Amikor az 'Őszentsége, a dalai láma' megszólítást vizsgáljuk, rögtön felmerül az, hogy lehet-e szent valaki, aki Isten létét illúzióknak tekinti?

Elfogadható választ találunk erre a felvesztésre, ha – amint az értelmező szótár is – különbséget teszünk a 'szent' szó főnévi (szentté avatott; lelki nagyságáért nagy tiszteletben részesülő személy) és melléknévi jelentése (szent életű) között. Vagyis az tűnik járható útnak, ha egy adott vallás híve egy másik vallás szentjét az azt körülvevő viszonyrendszerben vizsgálja. Nyugodtan tekinthetik egymás kimagasló egyéniségeit szent életűnek, amennyiben azok a saját vallásuk követelményeinek maradtak és kimagaslóan eleget tesznek. Ezt a felfogást támasztja alá a *Bhagavad-gītā* is: „*Óh, Pṛthā fia, mindenki, minden tekintetben az Én utamat járja!*”⁴⁴

II. 6. Az alapkérdés

A viszonyrendszer tisztázása után, amelyben a 'szent' fogalmát vizsgálom, azzal a szándékkal haladok tovább, hogy a meghatározást szinkronba hozzam a két vallás, a katolicizmus és

a *gaudīya-vaiṣṇavizmus* között. Vagyis e vallások értelmezését a 'szent' fogalmát illetően megpróbálom összehangolni, tekintetbe véve az általuk e téren kiemelkedőnek tekintett személyiségeket is.

A fogalom újraértelmezésén túl azonban szükséges megérteni azt is, hogy miért van olykor feloldhatatlan ellentét a vallások között. Miért 'csak' a toleráns magatartásig és a kölcsönös megbecsülésig jutunk el, ahelyett hogy őszintén elfogadnánk a másik hitvilágát? Az erre a kérdésre adott válasz alkalmat adhat önvizsgálatra, de önmagunk felmentésére is. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy szentekre szükség van.⁴⁵ Ahogy a *Biblia* mondja: „*Az az Isten akaratára, hogy szentek legyenek.*”⁴⁶

A védikus kultúra még a társadalom vezetőjétől, a királytól is elvárta azt, hogy szentté váljon: „*A királyokat úgy nevelték, hogy szentté váljanak, s így ezek az uralkodók – akik mindannyian megfelelő oktatásban részesültek – alattvalóik jólétén kívül semmi mással nem törődtek.*”⁴⁷

„*Mitől szent az ember?*” – teszi fel a kérdést Ráczy Géza írásában. – „*Ilyen abszurd kérdést a XXI. században már fel sem tesszük. Talán a Himalája bércei közt, vagy a Szentek Életében, de itt és ma? A deszakralizált világban, a sok megélhetési lelkész, botcsinálta pap, bankszámlaprédikátor és pedofiliabotrányba keveredő tanító, álszent és félszent között? Mintha az egész világ elvesztette volna szentségét, az emberrel együtt, aki a széteső világkép megmaradt darabjaiba kapaszkodva próbálja menteni a menthetőt. Ma nincs ázsiója a „szent”-ségnek, a kolostori életnek, vagy a*

⁴⁴ *Bhg.* 4. 11.

⁴⁵ Ráczy 2007: 86.

⁴⁶ Károli 1949: 1. Tessz. 4, 2.

⁴⁷ *Bhāg.* 4. 9. 65 m.

vallásnak általánosságban, pedig hajdanán az istenes élet sokak számára a világi pálya alternatívája volt. A görögországi Athosz ortodox kolostorköztársasága ezer éve fönáll, s az aszketikus élet hajdanán tömegesen vonzotta a gyakorlókat – ma inkább a látogatókat. Az ókori Kínában a kolostorok fellendülésében nemcsak a járványszerű ébínségek játszottak szerepet, hanem a buddhizmus térhódítása is. Magyarország egyik emblemikus kolostorában, Pannonbalmán ma mindössze tizenhárom szerzetes lakik, míg több tucatnyi az őket kiszolgáló személyzet.⁴⁸

III. FÓKUSZBAN KÉT VALLÁS

III. 1. Rövid kitekintés

Választásom oka, amiért éppen e két vallásnak szentelem cikkemet, hogy a világvallások közül a kereszténységben és a hinduizmusban található meg Isten földi megjelenésének a képzete. Tudjuk, hogy a kereszténység Jézus Krisztusban látja ezt az isteni megtestesülést,⁴⁹ a hinduizmus általunk vizsgált *vaiṣṇava* ága pedig Kṛṣṇa számos megjelenési formájában.

„A fent említett inkarnációk vagy az Úr teljes részei, vagy az Úr teljes részeinek részei, ám az Úr Śrī Kṛṣṇa az eredeti Istenség Személyisége.”⁵⁰

Glasenapp a világvallásokat bemutató, számtalan kiadást megért, nagy sikerű művében csak a kereszténységet ruházza fel ezzel a privilégiummal, kizárólag a keresztény vallás részeként azonosítja az isteni megtes-

tesülés motívumát: „A kereszténység abban különbözik minden más nagy vallástól, hogy alapítóját azzal, hogy neki az egész kozmikus folyamatban meghatározó szerepet tulajdonít, a többinél sokkal fokozottabb mértékben állítja egész tanításának középpontjába. Jézus a Krisztus (görögül: Khrisztosz, a felkent; a héber másiah, „messiás” fordítása az egyház szerint nem metafizikai és etikai tanok szerzője vagy újrafelfedezője, mint Buddha és Konfuciusz, nem egy benne megnyilatkozó isten küldötte, mint Mohamed, nem a világ ura sokféle megtestesülésének egyike, akinek segítségével a maga isteni bölcsességét közli az emberiséggel, mint Kṛṣṇa, hanem maga az isten, aki a világfolyamatban előidézi a nagy fordulatot, megvalósítja a világtörténet hamarosan bekövetkező befejeződését és a világ végérvényes megdicsőülését.”⁵¹

Tehát Glasenapp Kṛṣṇát nem tartja az eredeti, legfőbb istenként értelmezhető személynek, mint a *Bhāgavata Purāṇa* fentebb idézett első verse; ily módon az ő felfogása nem felel meg annak a kritériumnak, hogy a vallások jelentékeny személyiségeit a saját viszonyrendszerükben kell(ene) vizsgálni.

Mivel az általam tanulmányozott mindkét vallásnak részét képezi Isten egykori földi megjelenése, így bátran állíthatjuk, hogy mindkettőben személyesen maga Isten mutatja meg a követendő magatartásformát az emberek számára. A *gaudīya vaiṣṇavizmusban* e személyes példamutatást kiegészíti még az i.sz. XV. században élt Caitanya Mahāprabhu alakja, akit isteni megtestesülésnek tekintenek, s aki a *vaiṣṇava* életmódhoz további útmutatásokat adott.

Tehát mindkét vallás esetében elmondható, hogy a tanítást maga Isten végezte el. Jézus a

⁴⁸ Rác 2007: 81.

⁴⁹ Glasenapp 1993: 241.

⁵⁰ *Bhāg.* 1. 3. 28.

⁵¹ Glasenapp 1993: 241.

Biblia szerint már gyermekkorában a templomban prédikált,⁵² harmincéves kora körül pedig tanítványokat gyűjtött és beszédeket tartott nagy nyilvánosság előtt. Célja az volt, hogy új alapokra helyezze Isten és ember kapcsolatát, és megmutassa az emberek közötti viszonyok helyes irányait. Legjobb példa erre a *Hegyi beszéd*, amely tulajdonképpen Jézus erkölcsi tanításainak az összefoglalása.⁵³

Párhuzamot vonhatunk a *Hegyi beszéd*, valamint Kṛṣṇának a Kurukṣetrán elmondott beszéde között, amelyet Arjunához intézett, s amelyet a *Bhagavad-gītā* örökít meg (vö. *Bhg.* Bevezetés). Ez szintén az emberiséghez szóló legfőbb üzenetnek tekinthető. Mindkét vallás esetében elmondható tehát, hogy a tanítás, amelyet a hívek követnek, isteni eredetű. Ezért annak szigorú és következetes betartása az adott valláshoz hű magatartásformát eredményez, amely által a hívő egyre közelebb kerül az Isten által elvárt emberi minőséghez.

Azért fontos hangsúlyozni e hasonló megközelítéseket, mert mindkét vallás a szentség fokig való felemelkedés útját az Istenhez való egyre közelebb kerülésként értelmezi. Ez a szemlélet jócskán leszűkíti azoknak a vallásoknak a körét, amelyekben az ember szentté válhat. Tehát például a buddhizmusban, amely nem ismer el egy legfelsőbb lényt Istenként, nem válhat senki szentté. (Itt jegyzem meg, hogy Buddhát a *gaudīya-vaiṣṇavizmus* Kṛṣṇa egyik megtestesülésének tekinti, ám ez nem befolyásolja az imént tett megállapításomat.)

III. 2. A katolicizmus

III. 2. 1. Kategóriák

A kereszténység története bővelkedik szentekben, de elsősorban a katolicizmusban kap fontos szerepet a szentek kultusza. A katolikus szentek sorában megkülönböztetünk angyalokat, prófétákat, aprószenteket, korai szenteket, vértanúkat, apostolokat, egyházatyákat, miszcionáriusokat, koldusokat, misztikusokat, lelkipásztorokat, 'kis' szenteket, hitvallókat.⁵⁴ Már Mózesnél találunk felszólítást a szent életre: „Szólj Izráel fiainak egész gyülekezetéhez és mondd nékik: Szentek legyetek, mert én, az Úr, a ti Istenetek, szent vagyok.”⁵⁵ A felhívás a szent életre elhangzik a *Biblia* újszövetségi részében is, ahol Pál a következőket írja: „Hiszen tudjátok, hogy az Úr Jézus nevében milyen utasításokat adtunk nektek. Isten akarata ugyanis az, hogy szentekké legyetek.”⁵⁶

Arra vonatkozólag, hogy miképp válhat az ember szentté, a próféták és apostolok az embereknek utasításokat adtak az életvitelükre és szemléletükre vonatkozóan.

III. 2. 2. Ószövetségi gyökerek

Ahhoz, hogy mélyebben megértsük a katolikus egyháznak a szentséghez való viszonyát, vissza kell mennünk az időben és a *Biblia* keletkezésének történetében. Istent szentté kellett tenni. Mit jelenthet az Ő szentsége? Makulátlanságot, hibátlanságot, tisztaságot, ellentétben az emberrel, aki vétkes, hibákkal teli és tisztátalan az érzékeitől fűtött vágyai miatt? Istenből hiányzik

⁵² Károli 1949: Lukács 2. 41.

⁵³ Károli 1949: Máté 5. 1.

⁵⁴ Ziegert 1988: 158.

⁵⁵ Károli 1949: III. Móz. 19, 2.

⁵⁶ Békés-Dallos 1978: 1. Tessz. 4, 2.

minden emberi gyarlóság? Ahhoz, hogy maga az ember is megszentelődjön, előbb körül kellett írni Isten szentségét. Miképp volt ez lehetséges? Törvények által. A mózesi törvényeknek, amelyek a pogány szokások ellenében születtek, lassanként ki kellett alakítaniuk az emberekben egy személyes istenképet.

Első lépésként meg kell értenünk a zsidó vallásos embert a Krisztus előtti időkben. „*Láthatjuk tehát, hogy Ábrahám Istene közel áll az emberhez, végigkíséri útján, beszél hozzá és meghallgatja. Az áldások és ígéretek Istene ő. Mózes Istene viszont már nem csak ígér, hanem Szöveget köt, parancsokat ad, elköteleződik népe iránt, és tőle is hasonló elköteleződést követel.*”⁵⁷ Isten már nem egy elkülönült, elérhetetlen személy, aki a hívőhöz viszonylag passzívan viszonyul, hanem az ember – akinek életét, szokásait és vallásos cselekedeteit egyre jobban áthatják a törvények – létének célja, értelme és mozgatója. A szakralitás az élet részévé válik, ember és Isten kapcsolata újraértelmeződik. A szakrális cselekedet már nem elkülönülést jelent, hanem közeledést az istenséghez. Ez kulcsfontosságú fejlemény, mivel az ember csak olyan valakit képes követni, akit ismer. A megismerésnek pedig alapfeltétele a megismerendőhöz való közeledés. Csak a személyes viszony képes az embert olyan életvitelre ösztönözni, amely a tökéletesség irányába halad. Miért? Mert a személyes viszonyban az ember Istent felruházta különféle tulajdonságokkal: mindenható, végtelen, mindenütt jelenlévő stb. Így aztán követhetővé válik.

Ahogy az Ószövetség Jahve követését diktálja, úgy az Újszövetség Jézus követésére buzdít. „*A Messiásról szóló prófécia mérföldkövek a szentség és az igazság történetében.*”⁵⁸

⁵⁷ Ries 2006: 378.

⁵⁸ Ries 2006: 381.

III. 2. 3. Az újszövetségi átalakulás

Mivé alakulhatott az ember az Újszövetség nyomán? Az Újszövetség beteljesítette az ígéretet, mely szerint eljön Isten a megváltó szerepében. Azonban Jézust most nem elsősorban mint megváltót szemléljük, hanem úgy, mint akiben Isten testet öltött. Ennek azért volt az egész emberiségre rendkívül erőteljes hatása, mert az a vákuum, amelyet a Messiás eljöveteleire vonatkozó ószövetségi ígéretek képeztek, végül betöltődött. „*Ő Isten szentje*”⁵⁹, „*Jézus szentsége a Szentlélek közreműködésének köszönhető a szeplőtelen fogantatásban.*”⁶⁰ Szigorúan véve Ő az első szent, aki katolikus értelemben megelőzte, példával látta el az Őt követőket. „*Péter megérti a jelet: Jézus Isten Szentje, az igazi táplálék. A kapcsolat Jézus szentsége és megváltó küldetése között tökéletesen artikulált. Jézus által a Szent, az isteni szentség közvetítettik az embereknek [...] A megszentelődés és a megigazulás együttállása szorososan összefügg Jézus szentségével: az előbbi az Atya által, Jézusban megy végbe, akinek az Atya kinyilatkoztatta a maga teljességét. Jézus közvetítőként közelebb viszi a szent Istent a tanítványokhoz, sőt, közösségbe helyezi őket Vele. Ez nagy újdonság az ősi hierofániákhoz és az ószövetségi szakrális fogalmához képest.*”⁶¹

Ettől kezdve beszélhetünk – a katolikus egyház szemszögéből tekintve – a szent ember fogalmáról. Jézus után minden emberi példamutatás, akár megtörtént a szabályos *kanonizáció*,⁶² akár nem, csak az Ő parancsa-

⁵⁹ Károli 1949: Márk 1, 24.

⁶⁰ Ries 2006: 383.

⁶¹ Ries 2006: 384.

⁶² Szentté avatás.

inak betartása, az Ő nyomdokaiba való lépésre tett kísérlet.

III. 2. 4. A szentté avatás menete

A következő néhány sor felvázolja, hogy miként lesz a katolikus egyházon belül egy szent életű emberből 'hivatalosan' is szent.

„A középkortól kezdve az Egyház csak akkor vesz fel szentet a jegyzékébe, ha a szentté avatás (latinul: canonisatio) szabályos perben megtörtént. Először egy püspök vagy egy rendi közösség kéri a pápától az eljárás megindítását. Bizonyítékokat kell előterjeszteni, hogy a jelölt szent életet folytatott. Az eljárást mindig csak az illető halála után lehet kezdeményezni. Tanúkat kell kihallgatni, s mint egy bírói eljárásnál, a másik oldalt is kell valakinek képviselnie. Ezt a szerepet egy jogász tölti be, aki minden olyan érvet felhoz, amely véleménye szerint a szentté avatás ellen szól. Ezt az embert nevezi az egyház „advocatus diaboli”-nak, azaz az ördög ügyvédjének. Nem a hívők mulattatása a fő feladata. Sokkal inkább az, hogy elősegítse a minél biztosabb ítélet meghozatalát. Egy ilyen per sok évig is eltarthat. Fülei Miklós esetében például a boldoggá avatás 1669-ben, a szentté avatás 1947-ben történt.”⁶³

III. 3. A katolikus egyház szentjei

III. 3. 1. Az apostolok

A tizenkét apostol, akik valójában tizennégyen voltak, többnyire Jézus kortársai, Pál kivételével.

Tulajdonképpen ő a tizennegyedik apostol, miután Iskarióti Júdást felváltotta Mátyás apostol. A *Biblia* és egyéb források tanúsága szerint Jézus elküldte őket hirdetni az evangéliumot,⁶⁴ vagyis Jézus tanítását, az örömhírt, a világ minden tájára. Pál, aki előbb üldözte a keresztényeket, majd a szószólójuk lett, több levelet intézett bizonyos népekhez, melyekben Jézus tanításait írja le és a keresztény hitre való áttérésre buzdít mindenkit.⁶⁵ Az apostolok jelentősége abban áll, hogy a források tanúsága szerint közvetlenül ismerték Jézust, ezért hiteles tanítványoknak és tanítóknak tartja őket a keresztény egyház. Szentté avatásukat a kezdeti időkben kifejtett missziós tevékenységükkel érdemelték ki, illetve állítólagos vértanúhalálukkal.⁶⁶

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy olykor valaki nem elsősorban jellemének kiválósága miatt kerülhetett be a szentek sorába, hanem gyakran az egyház érdekében végzett előremozdító tevékenysége is közrejátszott. Nem lehetetlen, hogy ha a születésben lévő egyház vasszigorral bíraskodott volna az első keresztények felett, akkor nem állíthatott volna példaképül senkit a hívek elé, amire pedig azoknak nagy szükségük volt. Hiszen a pogány vallásokhoz mérten a kereszténység olyan törvényeket vezetett be, amelyek betartása rendkívüli erőfeszítéseket igényelt követőitől, egy olyan világban, ahol a megkövezés mindennapos dolog volt. Ehhez szükséges volt olyan emberek példamutatása, akiket a szentség fokára emelt az egyház.

⁶³ Ziegert 1988: 172.

⁶⁴ Károli 1949: Márk, 16. 15.

⁶⁵ Károli 1949: Pál levelei.

⁶⁶ Ziegert 1988: 358.

III. 3. 2. Assisi Szent Ferenc, Isten szegénykéje

A katolikus egyház máig legismertebb és legelfogadottabb szentje Szent Ferenc. Varga Imre a *Perugiai legenda* című könyvének bevezetőjében állítja: „*Mindent összevetve elmondhatjuk: kevés történeti személyiségről szólnak olyan biteles tanúk, mint Szent Ferencről.*” Őt már életében szentnek tartották.⁶⁷

Vegyük sorra, hogy a mindennapi szükségletek tekintetében milyen mértékben tett eleget teste kívánságainak Ferenc. Ez szolgál majd kiindulópontként és összehasonlítási alapként a *vaisnav* szentek jellemének vizsgálatakor.

Étkezés tekintetében rendkívüli mértékű lemondást tanúsított egész életében. Habár húst fogyasztott olykor, azonban a teljes étrendje igen szegényes volt. Ami ruházódását illeti, ragaszkodott hozzá, hogy csak egy *habitusa*, vagyis öltözéke legyen.⁶⁸ Azonban e szerzetesi *habitusa* a hideg ellen nem védett, néhanapján egy köpenyt is magára terített. Ezt aztán rendszerint elajándékozta egy olyan koldusnak, akinek még ennyije sem volt. „*Testüket pedig nemcsak böjttel sanyargatták, hanem sok virrasztással, a hideg eltűrésével, hiányos ruházódással és kétkezi munkával is. Hogy ne legyenek munka nélkül, sokszor mentek és segítettek a földjükön dolgozó szegény embereknek, azok pedig utána nemegyszer adtak nekik kenyeret Isten szerelméért.*”⁶⁹

Láthatjuk tehát, hogy Ferenc nemcsak koldulással szerezte meg a napi alamizsnát, hanem a munkát sem vetette meg. A koldulást örömmel

tette, és elvárta követőitől is, hogy ne szégyenkezzenek koldulásuk miatt.⁷⁰ Minden tekintetben igyekezett a büszkeséget legyőzni, átalakítani oly módon, hogy a szégyenérzet és az önbecsülés örömmé és alázattá alakuljon. Annyira nem akart aggodalmaskodni a másnap miatt, hogy a babot sem engedte beázni egy nappal az elkészítése előtt.⁷¹ A felesleges beszédet nem kedvelte. Elzárkózott a világi témáktól, sőt ezt regulája is előírta.

Szent Ferenc tehát minden téren gyakorolta a lemondást. Azonban aszketikus mentalitása nem az önfegyelemre való nevelés volt, hanem szívből jövő lemondás, ami boldogsággal töltötte el őt. Ezen túlmenően aktív volt és fogékony az emberi kapcsolatokra; főként a betegek és szegények társaságát kereste. Ápolta a leprásokat, és előfordult, hogy vezeklésül egy tálból evett velük.⁷² A legenda számtalan apró csodát említ vele kapcsolatban, amelyeket lehet Ferenc előrelátásának is vélni, de tarthatók kisebb csodának is. Bölcsességéről, jóságáról, vidámságáról, önfeláldozásáról, Istent szolgáló attitűdjéről, csodáiról és az evangéliumot feltámasztó hitéről tettek bizonyosságot rendtársai és a későbbi legendák.

III. 6. A *vaisnavizmus*

A *vaisnavizmus* az indiai eredetű, hinduizmusnak nevezett világvallás egyik ága. Fő jellemzője, hogy a három istenség, Brahmā, a teremtő, Vişnu, a fenntartó és Śiva, a pusztító közül Vişnut tartja a legfőbbnek, akinek az eredeti formája Kṛṣṇa.⁷³

⁶⁷ Varga 1990: 27.

⁶⁸ Juhász 1992: 494.

⁶⁹ *Assisi Szent Ferenc perugiai legendája* (továbbiakban: *PL.*, idézi: Varga 1990) 9. fej.

⁷⁰ *vö: PL.* 3. fej.

⁷¹ *PL.* 4. fej.

⁷² *PL.* 22. fej.

⁷³ Tóth-Soma 2002: 9.

Ahhoz, hogy megértsük, az indiai eredetű vallás hívei miként viszonyulnak az ember szentté válásának kérdéséhez, tisztában kell lennünk a védikus civilizáció alapjaival. A szanszkrit *veda* szó tudást jelent,⁷⁴ tehát a védikus civilizáció egy olyan társadalmat jelöl, amelyik a tudásra épül. A tudást pedig maguk a *Védák* közvetítik, melyek az élet minden területére vonatkozó szent iratok, könyvek. A hindu ember hisz abban, hogy ha rendszeresen tanulmányozza ezeket a szent iratokat, akkor ő maga is olyan tudásban részesül, amelynek az eredete feltétlenül transzcendens. A társadalom szerkezete ebben a civilizációban erre a tudásszerzésre külön időt és életeret biztosított, ez volt a *varṇāśrama* rendszer.

A társadalmat négy *varṇa*, azaz társadalmi rend⁷⁵ és négy *āśrama*, azaz lelki rend alkotta. Témánk szempontjából most a lelki rendek a fontosak, melyek a következők: *brāhmacārī*, *grhastha*, *vānaprastha*, *sannyāsa*.⁷⁶ Az első rend a tanulóéveket foglalja magában. Ilyenkor a tanulóknak szigorú szüzességi fogadalmat kell betartania, és igyekeznie kell elsajátítani *guruja*,⁷⁷ azaz a mestere által felkínált tudást. A *grhastha*,⁷⁸ családos embert jelöl, akinek éppúgy megvan az előírt lelki, vallásos kötelességei, mint a másik három rendnek. Ezt követően: „*Amikor visszavonom a családi élettől, a vānaprastha*⁷⁹ *rendbe lép, amely szigorú lemondásokkal jár: az erdőben kell élnie, fabáncs ruhát kell viselnie, nem szabad borotválkoznia és így tovább.*” A *varṇāśrama* intézményében az élet negyedik

szakasza, azaz a lemondás rendje (*sannyāsa*) megpróbáltatásokkal teli életet jelent. Ekkor már magányosan, koldulva kell élnie az embernek, kizárólag a vallásnak szentelve életét.

A védikus társadalom lelki rendjei az ember lelki felemelkedésének a szolgálatában álltak: az egyén már fiatal korától kezdve vallási keretek között élte az életét. A bengáli eredetű *gaudīya vaiṣṇavizmus* azonban áthidalja ezeket az állomásokat, legalábbis nem teszi a lelki fejlődésben elérhető eredményeket ezektől függővé. „*A Kṛṣṇa-tudatban ezzel szemben az a csodálatos, hogy az ember az odaadó szolgálat végzésével egy csapásra túllép a különféle életrendek számára előírt minden rituáción.*”⁸⁰ A *gaudīya vaiṣṇava*, azaz a Krisna-tudatú hívő – számos szent irat kinyilatkoztatása nyomán – Kṛṣṇát tekint minden dolgok eredetének, illetve legfőbb személyes Istenének.

Mint a fenti idézetből is kitűnik, a Krisna-tudat nem mindenben azonosul az ősi védikus civilizáció irányelveivel. Śrī Caitanya tanítása szerint a Hare Kṛṣṇa *mahāmantra*⁸¹ ebben a világkorszakban kiváltja a védikus rituálét. Ezért a továbbiakban különválasztom az indiai szent ember fogalmával kapcsolatos elképzeléseket, a védikus civilizáció szentjeit és a Krisna-tudatnak a szent emberhez való viszonyát.

III. 6. 1. India *sādbui*

A kiindulási alapot tisztázandó, meg kell különböztetni a buddhizmust⁸² és a jainizmust⁸³ a hin-

⁷⁴ Tóth 2001: 26.

⁷⁵ Tóth 2001: 24.

⁷⁶ *Bhg.* 16.1-3. m.

⁷⁷ Tóth 2001: 9.

⁷⁸ Tóth 2001: 9.

⁷⁹ Tóth 2001: 24.

⁸⁰ *Bhg.* 8. 28. m.

⁸¹ A *gaudīya-vaiṣṇavizmus* szent szótagokból álló, legfőbb *mantrája* – rövid, tömör verse.

⁸² Waterstone 1996: 30.

⁸³ Waterstone 1996: 40.

duizmustól. A nyugati civilizációban élő 'hét-köznapi' ember egy indiai szentet inkább a fizikai benyomások alapján azonosít, mint amilyen a ruházkodás, az aszketikus vonások, a csodás képességek bemutatása, és nemigen veszi figyelembe e személyek tisztánlátásának a mértékét a filozófia és a vallás terén. Miután az indiai szubkontinens számtalan vallási irányzatban bővelkedik, a nyugati ember könnyen eltéved ezek szövevényes rendszerében.

Több irányzat hívei élnek aszketikus módon, sanyargatják testüket, böjtölnek, vonulnak el a világtól, különböző okokkal és célokkal. Így aztán azok, akik nem képesek hátat fordítani a világnak, illetve fékezni vágyaikat, tiszteletük jeléül az ilyen aszkétákat mind szentnek tartják, jóllehet, nem alaptalanul. A jainista irányzat híveinek elsődleges célja, hogy teljes mértékben erőszakmentesek legyenek; ők mindmáig India legaszketikusabb vallásának a tagjai.⁸⁴ Azonban kritikusan vizsgálva elveiket felmerülnek bizonyos kérdések. Elegendő-e az önsanyargatás, szentek-e azok, „*akik önmegtartóztató életmódjuk révén urai lettek testüknek, szenvedélyeiknek és lelküknek, hogy megszabaduljanak a halál körforgásából.*”⁸⁵ Szentnek tekintheti-e őket valaki, aki hiszi egy abszolút Isten létezését – legyen az az ószövetségi Jahve vagy az Újszövetség szentháromság – Istene, illetve a hindu Kr̥ṣṇa, vagy Śiva – azt az aszkétát, akinek „*célja nem valami abszolút Isten dicsőítése, hanem az öntökéletesedés elérése az anyagi világ fokozatos elhagyása által.*”⁸⁶

A szintén Indiából eredő buddhizmus kapcsán is felmerülhet ugyanez a kétely. Nem véletlenül, hiszen Mahāvīra, az utolsó 'gázlókészítő',

a modern jainizmus atyja, kortársa és riválisa volt Buddhának; történetükben sok a közös elem. A jainisták életfelfogásában a *karma*, melyet az előző életekben felhalmoz az ember, böjtöléssel és önsanyargatással tehető semmissé. Emellett a helyes hitnek és cselekvésnek párosulnia kell a helyes tudással.⁸⁷ Felmerülhet a kérdés, hogy mit tekintünk helyesnek, hiteles lehet-e egy olyan hitrendszer értékrendje és egyetemlegessége, amely emberektől származó tudásra épít. Hiszen egy emberből, legyen akár milyen szent életű, hiányzik a mindenre való rálátás képessége, amely csak egy mindent átható és mindenhol jelenlévő Istennek lehet a sajátja.

Végső soron mind a jainisták, mind a buddhisták olyan tant vallanak, amelyikből ez az aspektus hiányzik. Ugyanakkor mindkét vallásban előfordul egy-egy hindu isten vagy istennő, de ezek nem azonosak a *summum bonum* ('a legfőbb jó') fogalmának megfelelő Istennel. Habár Laksmī mentette meg a jainista Mahāvīra egyik elődjét, és a *mahāyāna* buddhisták Buddhát transzcendens Istenségnek tekintik, akinek a történelmi Siddhārtha Gautama herceg csak az egyik megtestesülése, mégsem egy legfelsőbb lényt tisztelnek bennük. Elegendő-e az ember számára, ha egy tiszteletreméltó életformát élt személyt imád, amely életforma rokonságot mutat ugyan a keresztény aszketizmussal, Szent Ferenc szegénységével és lemondásával, de mégis más a motivációja? Úgy gondolom, hogy a szent életformát élőknél kijáró tisztelettel illik rájuk tekintenünk, anélkül, hogy kétségbevonnánk elkötelezettségüket saját vallásuk iránt.

S vajon a *sādhuknak* nevezett *yogik* szentiségének forrása lehet Istentől való? „*A szádbujogik önsanyargatás által kívánják elérni a*

⁸⁴ Waterstone 1996: 40.

⁸⁵ Waterstone 1996: 40.

⁸⁶ Waterstone 1996: 40.

⁸⁷ Waterstone 1996: 45.

megvilágosodást. Abban hisznek, hogy a világ májja (illúzió) teremtménye. Így a szádbuk elfordulnak a világtól, elvetik a világi ragaszkodásokat és a „cselekvést”, annak érdekében, hogy el tudják törölni múltbeli karmájukat, és így szabaduljanak meg az isteni valóság világába. Igen sok szádbu él Indiában, nem számítanak vallási fanatikusoknak. A világtól való elfordulás, miután egy ortodox hindu családot alapított – az aszkézis „negyedik fokát” jelenti. A legtöbb szádbu Siva, a legnagyobb aszkéta útját követi.”⁸⁸ Ilyen értelemben a yogik egy legfőbb istent követnek, aki esetükben Śiva, ezért lehet egyfajta Istennel való azonosulási motívációról beszélni a *śaivita-yogik* kapcsán. Tehát láthatjuk, hogy a hinduizmus, ellentétben a buddhizmussal és a jainizmussal, mindenek fölé helyezi Istent, akit személyként imád és követ. A hinduk, szemben a másik két vallás képviselőivel, akik legfőbb princípiumként a *karma* törvényét ismerik el, egy személyes Istenben, „*Višnuban* vagy *Sívában* látják a világ mindenható parancsolóját.”⁸⁹

III. 6. 2. A védikus civilizáció szent embere

A védikus civilizáció kezdetét messze a múltban kell keresni. Vissza kell mennünk az általunk ismert történelem előtti időkre, akár több millió évvel ezelőtre.⁹⁰

Ahhoz, hogy tisztán lássuk, mit tart a *vaišnava* teológia vagy a hindu szemlélet a ma emberéről, előbb meg kell tudnunk, mit gondolt a régiről. Ennek fényében lehet megvizsgálni, hogy fejlődésnek tekinti-e az ember és Isten

közötti jelenlegi kapcsolatot, esetleg átértelmezésnek vagy visszafejlődésnek.

„Csak azok képesek rá, akik a lemondás, a tisztaság, a kegy és az igazmondás jegyében élnek. A fejlett civilizáció e négy alapelve a *Satya-yuga* négy nevezetes jellemzője. Abban a korban gyakorlatilag minden ember igaz *brāhmaṇa* volt, s az életrendek szerint mind *paramahamsák* voltak, a lemondott rendben élők legkiválóbbjai. Olyan műveltséggel rendelkeztek, hogy a legkevésbé sem voltak az anyagi energiának alárendelve, és rendkívül erős jellemű emberek lévén képesek voltak arra, hogy elkerüljék *māyā*⁹¹ karmait. Ám lassanként a *brāhminikus* kultúra alapelveit, a lemondást, a tisztaságot, a kegyet és az igazmondást megcsonkította a büszkeség, a nők iránti vonzódás és a kábítószer-alkohol fogyasztás fokozatos kifejlődése, az emberi társadalom pedig messze–messze eltávolodott a felszabadulás vagy a transzcendentális boldogság útjától. A *Kali*-kor előrehaladtával az emberek rendkívül büszkék lesznek, s nagyon vonzódnak a nőkhöz és a mámorhoz. A *Kali*-kor hatására még a koldus is büszke a filléjére, a nők mindig a legvonzóbb divat szerint öltöznek, hogy legyőzzék a férfiak elméjét, a férfiak pedig a borivás, a dobányzás, a teázás, a dobányrágás és egyebek rabjaivá válnak.”⁹²

A hindu hagyomány szerint tehát az ember egy tökéletes, Istenhez közeli állapotból fokozatos degradáción ment és megy keresztül. A kezdeti kor a *Satya-yuga*, az anyagi világ tökéletes korszaka, s két másik, egyre kevésbé kedvező korszak után bekövetkezik a *Kali-yuga*, amelyben ma is élünk, mintegy ötezer év óta. A hagyomány úgy tartja, hogy a kezdeti korszakban mindenki

⁸⁸ Waterstone 1996: 70.

⁸⁹ Glasenapp 1993: 73.

⁹⁰ Lásd: *Bhāg* 1. 17. 24.

⁹¹ *Māyā*: az illúziót keltő energia neve a hinduizmusban.

⁹² *Bhāg*. 1. 17. 24.

szent volt. Az említett *paramahansa* szint a tökéletesség legfelsőbb szintje a védikus kultúrában, a vallási elvek legmagasabb rendű követése. Elmondhatjuk tehát, hogy a *vaišnavizmus* által legmagasabb fokúnak tartott szentség az, ahogyan egy *Satya-yuga*-kori ember élt. Ebben az esetben azonban azt a következtetést kell levonnunk, hogy korunkban már nincsenek szentek, hiszen az a magas minőségű életforma már nem valósítható meg, a fokozatos degradálódás miatt. Ám az Istentől való eltávolodási folyamat visszafordításának érdekében megszületett a védikus irodalom, amely esélyt ad arra, hogy bizonyos emberek még e hanyatlás alatt is fejlődjenek és visszataláljanak Istenhez. Így aztán a *vaišnava* hagyomány is számon tart olyan fejlett istenhívőket, akik *paramahansának* minősülnek.

III. 6. 3. *Gauḍīya-vaišnava* szentek

A *vaišnavizmus* ismételt fellendüléséről Śrī Caitanya megjelenése után beszélhetünk, aki Māyāpurban született, 1486. február 18-án.⁹³ Mivel e vallás úgy tekint az ő személyére, mint Istennek, vagyis Kṛṣṇának a földi megtestesülésére, ezért egyúttal a szentség legteljesebb birtokosa is. Az alábbiakban az őt követő tanítványokról lesz szó, hiszen a kereszténység kapcsán sem Jézus személyét vizsgáltuk, hanem a követőit.

Caitanya megjelenése után beszélhetünk *gauḍīya-vaišnavizmusról*, amely a *vaišnavizmus* bengáli ága. Az Úr Caitanyának nevezett isteni inkarnációnak népes követői tábora és – csakúgy, mint Jézusnak – közeli tanítványai is voltak. Utóbbiakat a *gauḍīya-*

vaišnava hagyomány *gosvāmīknak* nevezi, olyan embereknek, akik tökéletesen urai az érzékeiknek.⁹⁴

Pontosan hat *gosvāmī*t nevez meg a hagyomány, akik az Úr Caitanya kérésére rendszerezték a *vaišnava* tradíció irányelveit, templomokat építettek, a *vaišnava* irodalmat gazdagították, és minden tekintetben segítettek új lendületet adni a Krisna-tudat elterjedésének. Milyen jellemű emberek voltak ők? Íme egy jellemzés egyikőjükről: „*Ragbunātha Bhaṭṭa Gosvāmī* sohasem beszélt ostobaságokról vagy világi témákról, hanem napi huszonegy órán át mindig Kṛṣṇáról szóló elbeszéléseket hallgatott. Sohasem hallgatta meg, ha valaki a *vaišnavákat* gyalázta és sohasem ártott egyetlen *vaišnavának* sem, azaz sohasem volt figyelmetlen az Úr szolgálatában, és a tiszta *vaišnaváknak* szóló szabályokat és előírásokat sem szegte meg soha. Még ha voltak is olyan dolgok, melyeket jogosan illetetett volna bírálattal, mindig azt mondta, hogy mivel valamennyi *vaišnava* az Úr szolgálatát végzi, nem törődik hibáikkal.”⁹⁵

Tudnunk kell róluk, hogy küldetésük során az indiai Vṛndāvanában tevékenykedtek, és mindegyikőjükhöz fűződik valamilyen csoda. Ezekre a csodákra azonban nem úgy kell tekintenünk, mint az ő különleges képességeiknek a megnyilatkozására, sokkal inkább úgy, mint egy velük és nem általuk történt csodára. Ezen események a keresztény jelenésekhez hasonlíthatóak, amikor valaki Jézust, Máriát vagy egyéb transzcendens személyt lát, illetve beszél vele. A *gosvāmīknak* is hasonló élményeik voltak. Rūpa Gosvāmīt egy fiúcska (aki maga Kṛṣṇa volt) igazította útba, hogy ráleljen

⁹³ Banyár 2007: 8.

⁹⁴ *Bhg.* 6. 26. m.

⁹⁵ Banyár 2007: 42.

egy rég elveszett *mūrtira*⁹⁶; de látott álmot is, amelyben „*Rūpa Gosvāmī megértette, hogy ez maga Satyabhāmā, Kṛṣṇa egyik dvārakāi királynője volt [...]*”⁹⁷

A *gosvāmīk* életmódját nagymértékű testi és szellemi lemondás jellemezte. Napi betevőjüket koldulással szerezték meg, és Sanātana Gosvāmī például csak száraz *capātival* (indiai kenyérféle) táplálkozott.⁹⁸ Teljes cölibátusban éltek, személyes szükségleteik igen szerények voltak. Ez azonban nem jelentette a test megvetését vagy igénytelenséget a tisztálkodással kapcsolatban, hiszen a *gaudīya-vaiṣṇavizmusba* az ő műveik alapján kerültek be a helyes tisztálkodás alapelvei. Ami a szellemi lemondást illeti: habár rendkívül termékeny írók voltak, és több templomot is emeltek, a dicsőséget minden esetben teljes mértékben Kṛṣṇának tulajdonították. Mind a testi, mind a szellemi lemondás bizonyítéka, hogy Rūpa, Sanātana és Raghunātha dāsa Gosvāmī korábban tehetős emberek voltak, mégis felhagytak az anyagi javak birtoklásával. (Rūpa és Sanātana magas beosztású kormánytisztviselők voltak, Raghunātha dāsa pedig vagyonos családból származott.)⁹⁹ Karaktereik különbözősége azonban ezután is megmutatkozott. Rūpa, Sanātana és Jīva Gosvāmī kiemelkedő irodalmi és filozófiai képességekkel rendelkezett, és számos remek, ilyen témájú művet alkotott. Ám Lokanātha Gosvāmī menekült a hírnév és a dicsőség minden formájától, olyannyira, hogy megkérte a többieket, írásaikban meg se említse a nevét.

A *vaiṣṇavizmus* rendkívül fontos elvi és gyakorlati alapja a tanítványi láncolat (*paramparā*)

ismerete és követése. A hívő iránti elsődleges követelmény az elődök tanításainak elsajátítása, majd továbbadása. Hitük szerint a tudást első alkalommal maga Kṛṣṇa adta át az emberiségnek, s a tanítványi láncolat révén öröklődik tovább nemzedékről nemzedékre. „*Tudásra a megfelelő forrásból, a tanítványi láncolattól kell szert tennünk, amely a legfőbb lelki tanítómesterrel, Magával az Úrral kezdődik, s lelki tanítómesterek során át jut el hozzánk.*”¹⁰⁰ Ez alapjaiban meghatározza a tanítvány attitűdjét, akiben így az alázat is könnyebben kialakul. A *gaudīya-vaiṣṇavizmus* alapítói is éppúgy az elődeik, a tanítványi láncolat alázatos követői voltak. Irodalmuk ennek ellenére nemcsak az elődök műveihez írott magyarázatokban bővelkedik, hanem gazdag új szerzeményekben is. Miért fontos ezt megemlíteni akkor, amikor ezeknek az embereknek a szentségét vizsgáljuk? Mert irodalmi munkásságuk elsősorban szent ihletettségen alapult: az alkotók hitük szerint a lelki világ közvetítőjeként írták meg drámáikat, szabálygyűjteményeiket, teológiai magyarázataikat stb.

A *gosvāmīk* személyében olyan *vaiṣṇava* szenteket ismerhetünk meg, akik nemcsak életmódjukban, de alkotásaikban is a transzcendens világ eszközeiként szolgálhatták Istent. Esetükben a lelkiületükön kívül az intelligenciájuk is segítette szentté válásukat. A *gaudīya-vaiṣṇavák* szerint írásaikat éppúgy a védikus irodalom részének kell tekinteni, mint azokat a műveket, amelyek keletkezési idejét homály fedi. Általuk és munkájuk által még világosabbá válik, hogy Isten helyes szolgálatához szükség van a helyes viselkedésmód meghatározására, leírására és magyarázatára. Tanításuk bizonyítja, hogy a tudás, a *veda* az, amely által az ember

⁹⁶ Isten szobor formája.

⁹⁷ Banyár 2007: 22.

⁹⁸ Banyár 2007: 34.

⁹⁹ Banyár: 2007.

¹⁰⁰ *Bhg.* Előszók, 3.

fejlődni képes az Istennek szentelt élet útján. A *gaudīya-vaiṣṇavizmus* méltán tekint rájuk úgy, mint a keresztény hagyomány az apostolokra.

III. 6. 4. Filozófiai háttér

Az alábbiakban ismertetem, hogy a *gaudīya-vaiṣṇavizmus* milyen követelményeket támaszt egy önmegvalósított emberrel szemben, milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie. Ez sok esetben egyezést mutat a szélesebb körben értelmezett hinduizmussal, ugyanakkor a későbbiekben segíteni fogja a katolikus szentekkel való összehasonlítást. A *Bhagavad-gītā* így ír erről: „Aki képes úgy visszavonni érzékeit az érzékszervek tárgyairól, mint abogyan a teknősbéka húzza be páncéljába végtagjait, az rendíthetetlenül megállapodott a tökéletes tudatban”¹⁰¹

A legtöbb ember szolgálja saját érzékszerveinek, és azok parancsait követi. Az éhség, szomjúság, nemi vágy, az idilli környezet kialakítása utáni sóvárgás, a tárgyak iránti vonzalom mérhetetlen erő az anyagi természet részéről. Ezt legyőzni, ezen uralkodni, ezek befolyásától mentesnek lenni a *Bhagavad-gītā vaiṣṇava* értelmezésében az odaadó szolgálat révén lehetséges. Ez annyit tesz, hogy Kṛṣṇa híve a legnagyobb odadaással, feltételek nélkül szolgálja istenét. Erről az ún. *bbakti-yogáról* szintén a *Bhagavad-gītā* ad leírást. Az önmegvalósított ember képes érzékszervein úgy uralkodni, mint a teknősbéka, aki csak akkor engedi ki páncélja alól érzékszerveit, ha szükség van rájuk. Így Isten szerető szolgája is csak akkor veszi igénybe érzékszerveit, ha azokkal Kṛṣṇát szolgálja. A *bbakti-yogī*, aki erre képes, nem a le-

mondásért önmagáért tartja kordában érzékeit, hanem egy magasabb rendű íz, az Isten iránt érzett odaadás miatt veti el az érzékek pillanatnyi örömét. Ha az ember tudata Kṛṣṇa személyén rögzül, szüntelenül Rá gondol, az érzékek parancsa szégyenletessé válik. Ám e szégyen kevés lenne ahhoz, hogy fegyelmezzük érzékeinket, ehhez az erőt maga Isten biztosítja. A többi *yoga*-folyamat, pl. az *aṣṭāṅga-yoga*¹⁰², e vallás szerint soha nem lesznek képesek felülmúlni azt a viszonyt, amely az Úr és igaz *bbaktája* között van. Ebben a viszonyban ugyanis nem az ember saját maga, hanem Kṛṣṇa az, aki legyőzi a természet erőit. Mivel az érzékek a természet kötőerőinek a rabjai, így azokat legyőzni csak az képes, aki a természet felett áll, vagyis Isten, a természet teremtője. Arjunával való beszélgetése során Kṛṣṇa több módját is feltárja az Abszolút Igazság megközelítésének, azonban mind közül a *bbakti-yogát* tartja a legtökéletesebb útnak.¹⁰³

„Az Istenség Legfelsőbb Személyisége szól: Akik elméjüket személyes formámra rögzítik, s mindig nagy, transzcendentális hittel imádnak Engem, azokat a legtökéletesebbnek tekintem Én”¹⁰⁴. Az igaz *bbakta* mindent, amit az Úr kegyéből kap, azt az Úr szolgálatába állítja. Azonban a *vaiṣṇava bbaktával* szemben fennáll az a követelmény is, hogy elméjében semmihez se ragaszkodjon. Még a szabályokat is elvetheti adott esetben, illetve egy bizonyos lelki fejlettségi fokon. A szanszkrit *niyama* (szabály) és *agraba* (elvetés) szavak összetételéből a *niyamāgraba* kifejezés keletkezik (hosszúban összeolvadás¹⁰⁵), melynek jelentése kettős:

¹⁰¹ *Bhg.* 2. 58.

¹⁰² Nyolcfokú yoga.

¹⁰³ *Bhg.* 12. 1. magy.

¹⁰⁴ *Bhg.* 12. 2.

¹⁰⁵ Szanszkrit grammatikai kifejezés.

a szabályokhoz való ragaszkodás ill. a szabályok elvetése. Śrīla Prabhupāda *A tanítások nektárja* című könyv második verséhez fűzött magyarázatában ezzel a szóval jellemzi a *bbakta* helyes viselkedését. Vagyis az Úr igaz szolgája olyannyira mentes a ragaszkodástól, hogy pontosan tudja, mikor és milyen szabályokat lehet és kell egy magasabb szempont miatt figyelmen kívül hagynia. Ennek feltétele a filozófikus vallásosság, amelyben az ember már nem az elvek, hanem Isten követője. Ezen a szinten szembekerülnek egymással az olyan értékek, mint pl. az együttérzés és a könyörületesség, azaz a transzcendens, elsődleges tulajdonsággal, hogy az Úr *bbaktájának* elméje szüntelenül az Istenség Legfelsőbb Személyiségén medítál.

IV. SZEMPONTOK

IV. 1. Meghatározó tulajdonságok

Mindkét vallás esetében talákoztunk tehát konkrét elvárásokkal, amelyeket a követők számára a szentírások meghatároznak. Ennek alapján úgy tűnik, e vallások azokat tüntetik ki híveik közül a 'szent' megjelöléssel, akik az előírt tulajdonságokat magas, szinte emberfelettinek mondható szinten valósítják meg. Általában melyek ezek a tulajdonságok?

IV. 1. 1. A testi és a szellemi elvárások

Mindkét vallás az ember testi és szellemi szükségleteinek a kielégítési módját is meghatározza. Ezek a következőképpen foglalhatók össze:

- a) Testi kategóriák:
 - táplálkozási szabályok
 - nemi jellegű kapcsolatok szabályozása
 - tisztálkodási előírások
 - öltözködési elvárások
 - az anyagi javak birtoklásának mértéke
 - a test épsége megőrzésének előírásai
- b) Szellemi, lelki kategóriák:
 - az adott vallás törvényeinek ismerete
 - a szentírások tanulmányozása
 - szakrális tevékenységek folytatása
 - az előírt humán kapcsolatrendszerek betartása
 - viszonyulás más élőlényekhez és az élettelen dolgokhoz.

A két kategóriát valójában nem lehet élesen elkülöníteni egymástól, hiszen egymásra gyakorolt hatásuk elkerülhetetlen, sőt többnyire elvárt következmény. Például az aszketikus magatartás elsősorban ugyan a testet veszi igénybe, de az alapját szellemi-lelki kvalitások képezik, s e magatartás vissza is hat a szellemi-lelki területre.

IV. 2. A szentekhez való viszonyulásról

A két vallás viszonyulása saját szentjeikhez jelentősen eltér. A katolikus vallás megmarad a tisztelet szintjén, és egyrészt példamutató keresztényként, másrészt közbenjáró személyként tekint rájuk. Közbenjárásukért Istennél ugyan lehet hozzájuk fohászkodni, de ez nem azonos értékű az imádattal, amely kizárólag Istennek jár. „*Szeretett és tisztelt példaképeket utánzunk, még akkor is, ha nem szentek. De a szentekhez azért is fordulhatunk, mivel ők*

*úgy akartak élni, mint Krisztus, és elvezetnek Hozzá. Azért kérjük a közbenjárásukat Isten-nél, mert hisszük, hogy az Ő társaságában vannak. A szentek tisztelete nem Imádás, hanem szeretetből jövő nagybecsülés. A szentek példája utánzásra ösztönöz bennünket.*¹⁰⁶

Ettől abban különbözik a *vaišnava* hozzáállás, hogy imádja azokat is, akikre szentként tekint, hiszen Isten bizonyos tulajdonságai jelennek meg bennük. *„Az embernek legjobb tehetsége szerint kell végrehajtania előírt kötelességeit, s el kell kerülnie a nem számára kijelölt kötelességeket. Meg kell elégednie annyi nyereséggel, amennyire az Úr kegyéből szert tesz, s imádnia kell egy lelki tanítómester lótusz lábát.*¹⁰⁷ Tehát az imádat a lelki tanítómesternek is kijár, sőt – a tökéletességre való törekvésük miatt - minden *bbaktával* kapcsolatban felmerül. *„[...] így a gopīknak vagy az Úr bbaktáinak az imádata ugyanolyan jó, mint a közvetlenül az Úrnak végzett odaadó szolgálata*¹⁰⁸

IV. 3. Végkövetkeztetések

IV. 3. 1. Summa I.

Mindebből a legkézenfekvőbb következtetés az, hogy egyedül Isten tökéletes, aki a tökéletességéből annyit juttat az embernek, amennyire az nyitott rá. El lehet mondani, hogy minél jobb 'áteresztő közeg' az ember ebben a viszonylatában, annál magasabbra juthat a szentség terén, hiszen a szentségnek fokozatai vannak. Így inkább a szentté válás folya-

matáról beszélhetünk az ember kapcsán, aki a neki rendelt úton állandóan fejlődik. Meghatározhatóak ugyan bizonyos tulajdonságok, amelyek adnak némi támpontot, de ezek könnyen relativizálódhatnak. Miért? Mert a szentség mielenléte nem egymás mellé felsorakoztatott tulajdonságok összessége. Igaz, hogy alázatos, béketűrő, kegyes, az élőlények jó barátja, szeretetreméltó, bölcs, lemondott, türelmes, mentes a dühtől stb., de nem ezektől a tulajdonságoktól válik szentté. Egyrészt ezek a tulajdonságok igen tágan értelmezhetőek, másrészt a szentségnek következményei és nem okai. A szent olyan eszközzé teszi magát Isten kezében, akit ezek a megjelölések csak körülírhatnak.

Tudomásul kell vennünk, hogy a szentség minőségének egyik vallásban sincsenek örökérvényű paraméterei, amelyek minden szentnek tekintett személynél maradéktalanul megtalálhatók. Ezek az emberi természetet meghaladó szentek olyan szakrális személyek, akik képesek a profán lét és Isten között oda-vissza 'közlekedni'. Hasonló a szerepük egy temploméhoz, amely elválasztja a hétköznapi teret a transzcendentálistól. *„Az emberek a bekerített szent területen elhagyják a profán világot [...] kell lennie tehát egy felfelé vezető 'ajtónak', amelyen át az istenek leereszkedhetnek a földre, és az emberek felemelkedhetnek az égbe.*¹⁰⁹ Azonban a szent helyeken, rítusokon, ereklyéken túlmutatva a szent emberek épp azt testesítik meg, ami az adott vallás hívének leghőbb vágya: mind közelebb kerülni Istenhez. Végül is minden vallásnak megvannak a maga szentjei, akik az istenük által meghatározott mintát utánozzák, emberfeletti módon. Eliade ezt így fogalmazza meg: *„Az ember, mint felelősségteljes emberi lény az istenek*

¹⁰⁶ Eliade 1996: 97.

¹⁰⁷ *Bhāg.* 3.28.2.

¹⁰⁸ *Bhāg.* 4.23.31. m.

¹⁰⁹ Eliade 1996: 20.

*népszerű tetteit utánozza, ténykedésüket megismétli, függetlenül attól, hogy egyszerű fiziológiai funkcióról, például táplálkozásról van-e szó, avagy társadalmi, gazdasági, kulturális vagy katonai tevékenységről.*¹¹⁰ Nyilvánvaló, hogy aki ezekben a cselekedetekben magasan kitűnik, abban a személyben Isten jelenlétét a hívő szinte 'tapinthatóan' érzékeli.

Azonban hogyan viszonyuljon az ember egy másik vallás szentjéhez, akiben nem a saját Istenét véli felfedezni?

IV. 3. 2. Summa II.

Végső soron tekinthetünk-e más vallások szentjeire ugyanúgy, mint azokra, akiket mi szentként tisztelünk? Az alábbi idézet ezt a kérdést megválaszolja, azonban nyilvánvaló, hogy csak azok számára, akik képesek eltávolodni alkalmaslag saját istenképüktől. Egy viszonylag toleráns, tudományos alapokra helyezett elemzés eredményeként a válasz lehet akár 'igen' is.

„Aki vadnak ítélt meg valamilyen társadalmat, nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy még a legbátrabb cselekedetek, a legkifogásolhatóbb viselkedésmódok is mindig emberfeletti, isteni mintákat követtek. [...] Számunkra csak az a fontos, hogy világosan lássuk: a vallásos ember még akkor is isteneit szándékozott utánozni, amikor olyan cselekedetekre ragadtatta el magát, amelyek már az örültség, szégyen és a bűnözés határát

súrolták.”¹¹¹ Ha egy hitrendszer szent emberét az adott vallás követelményeinek fényében elemezzük, akkor (provizórikusan elfogadva vallása Istenről alkotott képét), ebben az értelmezési tartományban szentnek tekinthető.

Azonban óhatatlanul felmerül a kérdés: ki képes – akár csak provizórikusan is – elfogadni egy másik istenképet anélkül, hogy a saját hite ne lázadozna minden porcikájában? Hiszen a hitnek éppen az a lényege, hogy az ember ragaszkodik az Istenről alkotott képéhez, amely ha nem is mindig egzak, de a főbb körvonalai adottak. Ahhoz, hogy egy másik vallás szent emberét valóban elfogadjuk szentnek, előbb annak a vallásnak az istenét kell megismernünk és elfogadnunk.

Ekkor szembeötlik egy probléma: ha különféle istenképek léteznek, akkor Isten nem egy? Ha pedig mégis az, akkor miért nem homogén az általa kialakított kép önmagáról? Erre az lehet az elfogadható válasz, hogy megjelenési formái és üzenetei koronként és földrajzi helyenként, a körülményekhez és az emberek befogadóképességéhez igazodtak. Valójában ez egy olyan toleráns teológiai megközelítés, amely csak azon hívők számára elfogadható, akik saját hitükben még nem merültek el túl mélyen, álláspontjuk nem vert még gyökeret ki-mozdíthatatlanul. A másik véglet az, aki maga is szent: ő felismeri egy másik vallás kivételes képviselőjében Isten arcát, és képes átsiklani a formaságok felett.

¹¹⁰ Eliade 1996: 91.

¹¹¹ Eliade 1996: 97.

Felhasznált irodalom

- Banyár Magdolna 2007: *Ācāryák I.* Budapest, Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola.
- Bhaktivedanta Swami, A.C. 1990: *Az önmegvalósítás tudománya.* Stockholm, The Bhaktivedanta Book Trust.
- Bhaktivedanta Swami, A.C. 1989: *Śrī Caitanya tanítása.* Stockholm, The Bhaktivedanta Book Trust.
- Bhaktivedanta Swami, A.C. 1993: *Śrīmad Bhāgavatam 1-10. ének.* Stockholm, The Bhaktivedanta Book Trust.
- Bhaktivedanta Swami, A.C. 2006: *A Bhagavad-gītā úgy, ahogy van.* Stockholm, The Bhaktivedanta Book Trust.
- Eliade, Mircea 1996: *A szent és a profán.* Budapest, Európa Könyvkiadó.
- Garadnay Balázs 2004: *A keskeny út öröme és járhatósága.* Budapest, Szent István Társulat.
- Glasenapp, Helmut von 1977: *Az öt világvallás.* Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
- Hankiss Elemér 2000: Élet és halál a boulevard sajtóban. In: *Kérdéses civilizáció.* Szerk. Gombár Csaba. Budapest.
- Harenberg, Bodo 1993: *Az emberiség krónikája.* Budapest, Officina Nova.
- Holbach, P.H. 1966: *Szentelek képtára.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Juhász József 1992: *Magyar Értelmező Kéziszótár.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Károli Gáspár 1949: *Szent Biblia.* Budapest, A magyarországi református egyház egyetemes konventje.
- Merényi Zoltán 1998: *Az európai kultúra szekularizációs kérdésének újra felvetése.* Budapest.
- Nailis, Dr. M.A. 1974: *Szentség a bétköznapokban.* Shönstatt, Shönstatt-Verlag.
- P. Békés Gellért - P. Dalos Patrik 1978: *Újszövetség.* Róma, Magyar Katolikus és Művészeti Akadémia.
- Pierre, Victor 1995: *Kármelita nővérek a vérpadon.* Budapest, Kármelita Rendtartomány.
- Rácz Géza 2007: Mitől szent az ember? *Kagylókiirt*, 47. szám, 82.
- Ries, Julien 2006: *A hívő ember a zsidó, a keresztény és az iszlám vallásban.* Budapest, Typotex Kiadó.
- Tomka Miklós 1986: *Kulturális kisenciklopédia.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Tóth Gábor 2001: *Szanszkrit-magyar szójegyzék.* Budapest, Bhaktivedanta Kulturális és Tudományos Intézet.
- Tóth-Soma László 2002: *Kérdések és válaszok a Krisna-tudatról.* The Bhaktivedanta Book Trust.
- Varga Imre előszavával 1990: *Assisi Szent Ferenc perugiai legendája.* Békéscsaba, Helikon Kiadó.
- Waterstone, Richard 1996: *India.* Budapest, Helikon Könyvkiadó és Magyar Könyvklub.
- Zieger, Alexander 1988: *Ilyen színes a mi hitünk.* Budapest, Szent István Társulat.
- <http://www.mindentudás.hu/szabocsaba/20050925szabo.html>, 2009.04.04
- <http://www.sulinet.hu/tovabbtan/felveteli/ ttkuj/9het/esztetika/esztetkia9.html>, 2009.04.04.
- <http://www.doktori.hu/> 2009.04.04.
- <http://www.helloinfo.hu/> 2009.04.04.

Függelék - Kérdőív

Tisztelt Hívő, Hitetlen!

A Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola végzős hallgatója vagyok. Szakdolgozatomban a „szent ember” archetípusáról írok. Szükségesnek tartom, hogy megkérdezzem a mai kor emberét arról, mi a képzelete akkor, ha egy szent embert kell elgondolnia. Melyek a tulajdonságai, mozgatórugói stb.

Kérlek, amennyiben nem esik nehezedre, néhány kérdés megválaszolása erejéig légy a segítségemre! Természetesen anonimitásod garantált. Dolgod csak annyi, hogy teszel egy x-et a megfelelő helyre. Segítségedet köszönöm!

1. Olvastál-e már szent emberről szóló életrajzot, vagy láttál-e már filmet róla?

Válaszok megoszlása: igen: 46, nem: 2

2. Hiszel-e egy, az embernél magasabb rendű intelligens lény létében?

Válaszok megoszlása: igen: 42, nem: 6

3. Vallásos nevelésben részesültél-e?

Válaszok megoszlása: igen: 22, nem: 26

4. Ha igen, milyen vallásúnak tartod magad?

Válaszok megoszlása: vallástalan: 13, vaiṣṇava: 15, józan ész: 2, egyéni: 6, keresztény: 7

5. Romantikus alkat vagy-e?

Válaszok megoszlása: igen: 34, nem: 11

6. Egy szent alkalmazhat-e fizikai erőszakot?

Válaszok megoszlása: igen: 15, nem: 32

7. Ölhét-e egy szent?

Válaszok megoszlása: igen: 15, nem: 33

8. Hiszel-e a lélekvándorlásban?

Válaszok megoszlása: igen: 16, nem: 32

9. Lehet-e családja egy szentnek?

Válaszok megoszlása: igen: 48, nem: 0

10. A szent feltétlenül szűz kell hogy legyen?

Válaszok megoszlása: igen: 48, nem: 0

11. A szentté avatástól lesz valaki szent?

Válaszok megoszlása: igen: 0, nem: 48

12. Találkoztál-e már szent emberrel?

Válaszok megoszlása: igen: 17, nem: 31

13. Lehet-e más világvallás híve is szent a te szemedben?

Válaszok megoszlása: igen: 45, nem: 3

14. Az, hogy valaki szentté válik, az az egyéni törekvésén múlik?

Válaszok megoszlása: igen: 23, nem: 25

15. A szentté válás Isten elrendelése?

Válaszok megoszlása: igen: 26, nem: 22

16. Ha valaki nem hisz Istenben, válhat-e szentté csupán viselkedése miatt?

Válaszok megoszlása: igen: 25, nem: 23

17. Kell hogy legyenek csodatévő képességei?

Válaszok megoszlása: igen: 9, nem: 39

18. A szent keveset eszik?

Válaszok megoszlása: igen: 6, nem: 42